

Przybliżyć obraz dawnej Warszawy

O upowszechnianiu kartograficznego dziedzictwa stolicy rozmawiamy z dr. PAWŁEM E. WESZPIŃSKIM, kustoszem w Dziale Opracowania Zbiorów Muzeum Warszawy oraz pomysłodawcą i współautorem serii wydawniczej „Plany Warszawy ze zbiorów kartograficznych Muzeum Warszawy”

DAMIAN CZEKAJ: Pod koniec ubiegłego roku ukazała się druga część cyklu poświęconego planom Warszawy – „Książnica-Atlas – Plan Warszawy 1939”. Co pana skłoniło do rozpoczęcia prac nad tą serią?

PAWEŁ E. WESZPIŃSKI: Jestem geografem i kartografem, dawnymi planami Warszawy zajmuję się od początku drogi zawodowej. Plan jest szczególnie mi bliskim sposobem opowiadania o mieście. Mam jednak przekonanie, że dawny przekaz kartograficzny jest zbyt mało docenianym źródłem wiedzy. Poza tym w odniesieniu do Warszawy mało rozpoznany, mało opisany i mało upowszechniony. Pomysł serii nie jest nowy. Jednak dopiero moje zawodowe i naukowe związanie się przed trze-

ma laty z Muzeum Warszawy otworzyło drogę do rozpoczęcia prac nad serią, w której prezentowane są dzieła kartografii ze zbiorów tej placówki.

Jest zapotrzebowanie na takie opracowania?

Muzeum nie jest instytucją komercyjną nastawioną na zaspokajanie potrzeb. To nie supermarket, którego towary mają być odpowiedzią na czyjeś oczekiwania. Muzeum, sprawując opiekę nad zbiorami (czy szerzej – nad naszym dziedzictwem, w tym dziedzictwem kartograficznym) ma obowiązek przybliżania zbiorów. To merytoryczna działalność *pro publico bono*, w której rachunek ekonomiczny oraz analiza rynku i potrzeb nie są najważniejsze. Naszą powinnością jest stymulowanie odpowiednich zachowań.



Z satysfakcją stwierdzam jednak, że nasze publikacje spotykają się z dużym zainteresowaniem. Obecnie stoimy przed decyzją o dodruku wyczerpanego już nakładu 1500 egzemplarzy pierwszej książki z serii. Po miesiącu dystrybucji z półek księgarskich zniknęła połowa nakładu drugiego tomu wynoszącego 2000 egzemplarzy. Jestem pewien, że na pozytywny odbiór obu książek zasadniczy wpływ ma niewyobrażalna dba-



Plan Warszawy Georges'a Louisa Le Rouge'a z 1768 roku

łość o jakość, szczegóły publikacji oraz umiejętność pracy z autorami Małgorzaty Mycielskiej, kierującej wydawnictwami Muzeum Warszawy.

Można zatem sądzić, że udało nam się znaleźć czytelników zainteresowanych dawnymi planami miasta i ich szczegółowymi analizami. A to wobec zdawałoby się hermetycznej tematyki publikacji jest dużym i bardzo pozytywnym zaskoczeniem.

Śledzi pan recenzje swoich książek?

Z nieukrywaną przyjemnością powiem, że seria – zarówno jej pierwsza, jak i druga część – została dobrze przyjęta przez czytelników o różnych specjalizacjach. Otrzymaliśmy wiele pozytywnych recenzji. Oczywiście docierają do nas również uwagi krytyczne, ale zawsze są one rzeczowe. Pojawiają się też dobre rady, często zaczynające się od słów „można by jeszcze...”. To dobre przyjęcie odnosi się zarówno do strony merytorycznej, jak i wizualnej. Wspólnie z Katarzyną Wagner, współautorką pierwszej książki z serii, otrzymaliśmy nagrodę „Klio” II stopnia za najlepszą książkę histo-



ryczną 2014 roku w kategorii „Varsaviana”. Publikacja ta zajęła też I miejsce w kategorii „Najciekawsze wydawnictwo muzealne” w IX edycji konkursu „Mazowieckie Zdarzenia Muzealne – Wierzba”. Z kolei Anna Piwowar, autorka strony graficznej książki, otrzymała wyróżnienie w 55. Konkursie Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek „Najpiękniejsze Książki Roku 2014”.

Czyli możemy mówić o pełnym sukcesie.

Zainicjowanie nowego przedsięwzięcia zawsze wiąże się z obawami, jak praca zostanie przyjęta oraz czy spotka się z zainteresowaniem. Nie o sukces tu chodzi, ale o budzenie zainteresowania, o upowszechnianie kartograficznego dziedzictwa Warszawy, zbiorów warszawskiej instytucji kultury i nauki oraz przedstawienie refleksji naukowej. I myślę, że w tych sferach nasze książki się przydają.

Ile czasu poświęcił pan na przygotowanie dwóch pierwszych tomów serii?

Przygotowanie publikacji – w której odpowiadam za analizę kartograficzną – to wielomiesięczna praca zarówno nad nowymi analizami, wnioskami oraz zmianą perspektywy rozważań, jak i odpowiednim wykorzystaniem efektów



„Plan miasta stołecznego Warszawy”, Wydawnictwo S.A. Książnica-Atlas Lwów. Realizację wielu projektów uwzględnionych już na tym planie – np. Dzielnica Marszałka Józefa Piłsudskiego (fragment mapy obok) – przerwał wybuch II wojny światowej

STOŁECZNEGO WARSZAWY



wcześniejszych badań. Oczywiście praca nad serią to nie jest moja jedyna aktywność naukowa i zawodowa.

Nie próbuję natomiast określić nakładu pracy współautorów. Zgodnie z przyjętym założeniem za każdą książkę odpowiada duet autorski. W przypadku dwóch pierwszych tomów współpracowałem z naukowcami, którzy specjalizują się w danym okresie historii miasta: historykiem Katarzyną Wagner (plan Le Rouge'a) oraz historykiem sztuki dr. Jarosławem Trybusiem (plan Książnicy-Atlas). Ponadto w publikacji o planie z 1939 roku zamieściliśmy kilka materiałów uzupełniających, które opracowali Witold Pietrusiewicz (skali-browany plan Książnicy-Atlas wkomponowany we współczesną sieć ulic) i Ryszard Mączewski (rozbudowany wykaz obiektów oznaczonych na planie oraz wykaz opisanych ulic). Podobne dodatki najprawdopodobniej znajdują się również w kolejnych częściach.

Plan Le Rouge'a ukazał się w lipcu 2014 roku, a plan Książnicy-Atlas w listopadzie 2015 r. Czy na kolejną część serii – „Plan niwelacyjny miasta Warszawy” z 1912 roku opracowany pod

kierunkiem Williama Heerleina Lindleya – będziemy musieli czekać następne półtora roku?

Prace nad książką o planie lindleyowskim są już zaawansowane, ale – jak mówiłem – to niejedyna moja aktywność. Muzeum Warszawy zbliża się do otwarcia ekspozycji po długim, generalnym remoncie siedziby przy Rynku Starego Miasta. Elementem nowej wystawy będzie – co zapewne zainteresuje czytelników GEODETY – gabinet planów i map Warszawy. Merytoryczne przygotowanie ekspozycji gabinetowej to też wymagające i czasochłonne zadanie.

Trzecia książka z serii ukaze się w tym roku, nie chciałbym jednak deklarować, czy podobnie jak ostatnia w okresie przedświątecznym, czy też wcześniej. Będzie ona poświęcona ostatniemu wydaniu planu niwelacyjnego, którego pierwsza edycja ukazała się w roku 1900. Oczywiście obok opisu reproduktowanego opracowania przybliżę inne plany wykonane pod kierunkiem Lindleyów. Współautorem książki – który zajął się opisaniem Warszawy czasów lindleyowskich oraz przedstawieniem samych Lindleyów – jest prof.

Ryszard Żelichowski, najbardziej ceniony na świecie specjalista zajmujący się działalnością tej wyjątkowej rodziny inżynierów cywilnych.

Wiadomo już, z ilu części będzie składać się seria i jakie opracowania się w niej znajdują?

Na tak postawione pytanie mogę udzielić tylko jednej odpowiedzi – nieprecyzyjnej, ale najprawdziwszej – z wielu. Chciałbym upowszechniać dawne plany jeszcze przez długie lata. Nie planuję jednak tytułów daleko wprzód.

Bohaterem czwartej części, którą zamierzamy wydać w roku 2017, będzie „Plan Miasta Stołecznego Warszawy wymierzony przez oficerów Korpusu Inżynierów Wojskowych w latach 1818 i 1819 i litografowany przez tychże w roku 1822” w skali 1:4800 z 1822 roku. Autorem eseju o Warszawie oraz Korpusie będzie dr Henryk Bartoszewicz z Archiwum Głównego Akt Dawnych.

W obu kolejnych książkach, podobnie jak w dwóch pierwszych, będę autorem analizy kartograficznej. Oczywiście mam pomysły na następne publikacje z serii, ale nie będę ich ujawniać przed podjęciem decyzji w gronie wydawców.

Według jakiego klucza dobierane są plany do serii?

Podstawowym warunkiem jest przechowywanie planu w zbiorach Muzeum Warszawy. Pozostałe kryteria są różnorodne. Zależy mi na wyborze planów pod jakimś względem wyjątkowych. Opracowanie Louisa Le Rouge'a z 1768 roku jest najmniej znaną (o tej pory) filiacją planu Pierre'a Ricauda de Tirregaille'a z 1762 roku, wyjątkowo wierną i uważnie zaktualizowaną. Plan Książnicy z 1939 roku wprowadza kartografię warszawską w stylistykę powojennych PPWK-owskich opracowań miast. Plan lindleyowski to finał największego przedsięwzięcia kartograficznego dawnej Warszawy, a plan Korpusu Inżynierów Wojskowych jest szczególnym dziełem sztuki kartograficznej – opracowaniem o niezwyklej jak na Warszawę szczegółowości, obrazującym w kolejnych aktualizacjach zmiany miasta zachodzące przez 37 lat.

Liczne pytania budzą przeskok historyczny w serii. Mam dwojakie ich uzasadnienie. Po pierwsze, nie znudzić czytelnika i rozszerzać horyzonty poznawcze. Po drugie, przeskok w czasie daje możliwość powrotu co kilka lat do podobnego okresu, aktualizacji stanu badań, pokazania nowych perspektyw poznawczych, konfrontacji dociekają sprzed kilku lat z nowymi.

Rozmawiał Damian Czekaj

Ilustracje Muzeum Warszawy

Plany Warszawy ze zbiorów kartograficznych Muzeum Warszawy

Dzięki serii „Plany Warszawy” można prześledzić rozwój przestrzenny miasta, poznając wybitne dzieła kartografii ze zbiorów Muzeum Warszawy. Każda publikacja zawiera plan w oryginalnej skali wraz z opracowaną legendą, szkic historyczny o Warszawie z czasów powstania planu oraz szczegółowy opis kartograficzny.

● „Georges Louis Le Rouge – Plan Warszawy 1768”; Katarzyna Wagner, Paweł E. Wespiański; lipiec 2014 r. Plan stolicy Le Rouge'a z 1768 roku to jedno z najwspanialszych i najbardziej interesujących odzworowań XVIII-wiecznej Warszawy. W publikacji opracowanie zostało porównane z trzema innymi planami z epoki: Pierre'a Ricauda de Tirregaille'a, Rizzi Zannoniego i Pierre'a François Tardieu. Plan przedstawia Warszawę z początku panowania Stanisława Augusta, kiedy miasto rozwijało się dynamicznie za sprawą reform i obecności dworu. Zmiany gospodarcze i społeczne sprzyjały poprawie warunków życia oraz urbanizacji nowych terenów – m.in. Żoliborza, Powiśla i dzisiejszej Pragi, a kulturalny mecenat króla przyczynił się do upowszechnienia idei oświeceniowych.

● „Książnica-Atlas – Plan Warszawy 1939”; Jarosław Trybuś, Paweł E. Wespiański; listopad 2015 r. W 1939 roku lwowska Książnica-Atlas, wiodące wydawnictwo kartograficzne w dwudziestoleciu międzywojennym, opublikowała „Plan miasta stołecznego Warszawy”. Była to ostatnia, zaktualizowana edycja planu wydawanego od 1935 roku, prezentująca nowe podejście do grafiki opracowania kartograficznego. Styl graficzny zastosowany w tym wydaniu będzie z powodzeniem kontynuowany w polskiej kartografii po 1945 roku.

Warszawa z czasu powstania planu to miasto w trakcie przemian. Szybkie zmiany zachodzące w przestrzeni rozwijającej się stolicy były wyzwaniem dla kartografów Książnicy-Atlas, którzy korzystali z nowych planów urbanistycznych, wprowadzając ich niezrealizowane jeszcze elementy do treści Planu. To właśnie stanowi o oryginalności publikacji – jest na nim przedstawiona Warszawa istniejąca i Warszawa projektowana. Wojna przerwała realizację wielu projektów uwzględnionych na Planie, ukazuje on zatem obraz miasta w pół drogi między przeszłością a przyszłością.

● „William Heerlein Lindley – Plan Warszawy 1912”; Ryszard Żelichowski, Paweł E. Wespiański; planowana data publikacji: II połowa 2016 r.

● „Plan Miasta Stołecznego Warszawy wymierzony przez oficerów Korpusu Inżynierów Wojskowych w latach 1818 i 1819 i litografowany przez tychże w roku 1822”; Henryk Bartoszewicz, Paweł E. Wespiański; planowana data publikacji: 2017 r.

Źródło: Muzeum Warszawy